

Inger Schoonderbeek Hansen:

Dialekt på skrift

– Jens Thises vendelbomål

En vigtig del af det mangfoldige kildemateriale, der ligger til grund for Jysk Ordbog (JO), er den jyske dialektlitteratur. Første gang dialekt blev anvendt seriøst i dansk litteratur var netop på jysk - i St.St. Blichers velkendte rammefortælling *E Bindstouw* (1842). Indtil da blev dialektale gloser eller replikker kun anvendt til at karakterisere personer som enfoldige; tænk bare på det jysk, tiggerkællingen taler i Holbergs *Mester Gert Westphaler* (1723), (scenen er i det sydlige Jylland, tiggerkællingen siger til Gert:) “Far! gi mæ en Skilling til Brød, a er saa svolten, Falil” (akt 1, scene 2).

Mens filologiske dialektoptegnelser fra ca. 1850 er sket i grovere eller finere lydskrift, har næsten alle dialektforfattere søgt at gengive dialektal udtale alene ved brug af tegn fra dansk skriftsprog. Hver enkelt lyd i dialekten søges dækket af et normalt bogstav, sjældnere en kombination af bogstaver. Prosodiske fænomener som lydlængde og stødforhold søges gengivet mere eller mindre, som det sker i dansk skriftsprog. På denne måde får læseren et vist indtryk af, hvordan dialekten lyder, men mange træk – især de prosodiske – kommer kun ufuldkomment til udtryk i dialektlitteraturen; de vil kun kunne indlæses af den læser, som i forvejen kender dialekten.

Således gengives fx i en tekst fra Århuseggen et ord som ‘gade’ *gåj*, svarende til udtalen [gɑːj]. Skrivemåden *gåj* viser imidlertid ikke, at å’et er langt. En sætning som ‘solen skinner’ gengives i en tekst fra Sydvestvendsyssel *swål dæj skjænner*, svarende til udtalen [ˈswɑːl ˈdæj ˈskjænˈər]. I teksten får man ikke vist, at ordene har stød, eller at vokalen i *dæj* er nasaleret. Generelt gengives dialekternes udtale altså kun mangelfuldt i dialektlitteraturen.

Denne artikel handler om, hvordan dialekten gengives i en af JO's vigtige litterære kilder, nemlig den vendsysselske forfatter Jens Thises hovedværk, romanen *Livet i Sognefogedgaarden* (1922f.). Jeg vil se nærmere på, hvordan Thise gengiver de for vendelbomål karakteristiske lydlige forhold i sin skriftlige version af dialekten. Skinner dialekten klart igennem? Er han konsekvent i sin gengivelse? I beskrivelsen støtter jeg mig til Arne Espegaards *Vendsysselsk Ordbog* (1972 ff.) (herefter: VO), J.Kr. Larsens *Bidrag til Ordbog over Vendelbomalet* (1914), J.M. Jensens optegnelser i *Et vendelbomåls lyd- og form lære* (1897 ff.), samt JO's oplysninger om vendelbomål (jf. www.jyskordbog.dk/ordbog) (herefter: JO). Læserne kan få en kort oversigt over vendelbomalet ved at (gen)læse Bent Jul Nielsens artikel "Signalement af vendelbomalet" i *Ord & Sag* 4 (1984) s. 25-36.

Jens Thise og Livet i Sognegaarden

Jens Thise er pseudonym for Jens Madsen Møller (1868-1955).¹ Jens Thise var født og opvokset i Tise sogn, Børglum herred i Vendsyssel, hvor han i en alder af 25 år overtog sin fødegård. Han er blevet kendt som folkelig dialektforfatter og har efterladt sig en pænt stor produktion af fortællinger, romaner, digtsamlinger, komedier m.m. Fortælletraditionen var ikke fremmed for Thise, idet han fra barn af tit havde hørt sin bedstefar (på vendelbomål) fortælle om gammel sæd og skik på hjemegnen.

Livet i Sognegaarden (LS), der består af to bind (1922-23), udgør en del af et firebindsværk om livet på landet i Vendsyssel omkring århundredeskiftet; værket består desuden af *Sognefogdens Pigeboørn* (1918) og *Sognefogdens Svigersønner* (1919). Thise skrev sit hovedværk på dialekt; det blev solgt i flere oplag, og desuden oversatte han dele af det til 'nudansk' (1946).² Thises værker på dialekt blev meget populære især blandt lokalbefolkningen, vendelboerne, som kunne identificere sig med Thises livlige og nærværende skildringer af hjemstavnens befolkning, dens særegenhed og dens sprog.

¹ Oplysninger om Jens Thise og hans forfatterskab stammer hovedsageligt fra *Dansk biografisk leksikon* XIV (3. udgave 1983) s. 455f. og Jens Rolighed: *Jyske digtere og deres hjemstavn* (1969) s. 150 ff.

² Thises oversættelse fra 1946 kan kaldes nudansk, men den rummer nu også 'dialektord' som *a* for 'jeg' og *int* for 'ikke' eller 'intet', samt - efter retskrivningen fra før 1948 - store begyndelsesbogstaver for navneord, datidsformerne *kunde*, *skulde*, *vilde* i stedet for 'kunne', 'skulle', 'ville' og endelig *aa* for 'å'.

Nedenfor gengives et udsnit af LS (bd. II, s. 164-167) og Thises oversættelse (s. 103-105). Teksten illustrerer fint Thises gengivelse af sit hjemstavnsmaal samt den 'lune' tone i fortællingen. Teksten er grundlaget for den efterfølgende analyse af Thises dialektgengivelse.

(Forhistorie: Kristen fra Hjulskov og Petrine fra Sognefogedgården skal giftes; man har travlt i Sognefogedgården, hvor festen skal holdes. Mette Marie, Petrines mor, er temmelig stresset, selv om hun får hjælp bl.a. fra kogekonen, madam Henriksen, og hendes medhjælper, den aldrende Maren Kusk).

Dæ war saa travlt i Saawnfogorri som i non Myjrtuw. Mett Maritj ha nok tit hat møy aa bestill; men de ha ilywal oller wat i dæhæ Synn. Oll sammel kam de pøeli aa spovr etter, hvar de aa de loe. Hwant skul hon ku haaw de, ettesom dæ wa bløwen ry op dihæ Daw. Di fæk saamæj da siel
 5 aa sitj etter e helle ta jenting ontj i Stee. Stadi jawe hon aapaa Kokkekvon. "Trowe do, do blywe faere te Tijn? Trowe do no, der er nok aa oll Slav? for hellens — —."

Madam Henriksen bløv te sist gnawen aa ga knobbe Svaar aa jow Mett Maritj ino mier styrwiltj, end hon war i Forweij. Petrine kam aa will
 10 hjælp te; men de mat hon ilywal entj. De war entj faa tille, hon bejöntj aa sitj etter het Sager; men de wa ved aa løb runtj for her, de will hon testoe. "Jaja, bette Muer, taa e no med Rov; de goer nok oltj sammel."

"Ja, do ka sajt, der er e-en, de legge dæ nue te Last. De stoer aapaa mæ de hiele, saa! — — Aah, Gud frij wos! dæ tabt hon wes en Gryij."
 15 Mett Maritj stij uk i Tjykkent, hvar Kokkekvon rumstire nue mier end almendeli. "De skee wal entj nue?" spovr hon betjømre.

Der var saa travlt i Sognefogedgaarden som i nogen Myretue. Mette Marie havde nok tit haft meget at bestille; men det havde alligevel aldrig været paa den Maade. Allesammen kom de farende og spurgte efter, hvor det og det laa. Hvordan skulde hun kunde huske det, eftersom der var blevet ryddet op disse Dage. De fik saamænd selv se efter det eller tage noget andet i Stedet. Stadig jagede hun paa Kogekonen. "Tror du, du bliver færdig til Tiden? Tror du nu, der er nok af enhver Slags? For ellers — —."

Madam Henriksen blev til sidst gnaven og gav knubbede Svar og gjorde Mette Marie endnu mere forstumlet end hun var i Forvejen. Petrine kom og vilde hjælpe; men det maatte hun alligevel ikke. Det var ikke for tidligt, hun begyndte at se efter hendes Sager; men det var ved at løbe rundt for hende, det vilde hun tilstaa. "Jaja, bitte Mor, tag det nu med Ro; det gaar nok alt sammen."

"Ja, du kan sagtens, der er ingen, der lægger dig noget til Last. Det hele hviler paa mig, saa! — — Aa, Gud fri os! der tabte hun vist en Gryde." Mette Marie fo'r ud i Køkkenet, hvor Kogekonen rumsterede noget mere end almindeligt. "Der skete vel int noget?" spurgte hun bekymret.

“Entj mier end dæ skul ske,” svoer Madammen hvast.

“Nej, nej, pas do endeli aapaa aa entj snak faa møj te her; hon er s’gu kras,” hvæest Maren Kusk aa fiske Tallerkener op aa i stuer Sinkballi.
20 “No skal a te aa ettesitj Patætteren ijen. Di er entj skrelt orentli. Di haa suet Ywen, seer hon.”

“De skal i ol Fald jøres om,” saae Madam Henriksen nue kort.

“Ja, dæ ka do siel hører, Mett Maritj. De haar ilywal oller øwegoe mæ førri, aa no haar a enda skreltj Patætter i øwer haltressenstyw Ohr. A bløv
25 s’gu osse saa gal, de a mat te aa leg min Tæjer fraa mæ der i Weje. Jov, a skal jo sæj dæ, a ka jo entj ræjti kommendier dem ino, aa skal a te aa brugh Muj aa no Betydning, saa klæbrer di, saa a blywer hiel ufaastoele, aa saa gnawe di osse min Gummer. Ja, de ha a saamæj oller dræmt om, de a skul sli mier end jit Sæt Tæjer op. A haa jo saa tit snakke med
30 Saawnrosmæjeren om e, aa di haar osse töt, a wa dem waer; men skul di sont te aa stas Fattelemmeren op, ku e nemt faa slemm Følger; saa be-jøntj Bejleren nok aa svarmm ijen. De saae a, de skul di entj jør uk aa, faa Bøen ku a entj faa længer, aa de ku hæij, a ku [b]jærre mæ jej fraa en naen Komuvnn, saa will de wal nok jør e knøv bette Bröllep for aa blyv
35 skelt ved mæ. A wæ nok, hons djæ Nies klør etter, aa de er s’gu entj faa, di holle saa møj aa mæ. Nej, de er Alvilda aa Viktoria aa saa djæ Kjærrester a ka Tak faa Tæjen. Aa jej aa Alvildas di gammel Kjærrester, ham, der er Faaer te dæj ælst Dreng, haj war saa ferm, de haj will sku te osse, sinn haj høt, hons dæ wa Taael om. Haj tæntj sæ faa fem Kroner. — —

“Int mere end der skulde ske,” svarede Madammen hvast.

“Nej, nej, pas du endelig paa int at snakke for meget til hende; hun er saa kras,” hvæede Maren Kusk og fiskede Tallerkener op af en stor Zinkbalje. “Nu skal a til at efterse Kartofflerne igen. De er int skrællet ordentligt. De har sorte Øjne, siger hun.”

“Det skal i hvert Fald gøres om,” sagde Madam Henriksen noget kort.

“Ja, der kan du selv høre, Mett’ Marie. Det er alligevel aldrig overgaaet mig før, og nu har a endda skrællet Kartoffler i over 50 Aar. A blev s’gu ogsaa saa vred, at a maatte til at lægge mine Tænder fra mig der i Vinduet. Jo, a skal sige dig, a kan jo int rigtigt kommandere dem endnu, og skal a til at bruge Mund af nogen Betydning, saa klaprer de, saa a bliver helt uforstaaelig, og saa gnaver de ogsaa mine Gummer. Ja, det havde a saamænd aldrig drømt om, at a skulde slide mere end et Sæt Tænder op. A har jo saa tit talt med Sogneraadsmedlemmerne [egl. -mændene] om det, og de har ogsaa syntes, a var dem værd; men skulde de saadan til at stadse Fattiglemmerne op, kunde det let faa slemme Følger; saa begyndte Bejlerne nok at sværme igen. A sagde, det skulde de int gøre noget ud af, for Børn kunde a int faa længere, og det kunde hænde, a kunde bjerge mig en fra en anden Kommune, saa vilde de vel nok holde et pænt lille Bryllup for at blive mig kvit. A ved nok, hvad deres Næse klør efter, og det er s’gu int for de holder saa meget af mig. Nej, det er Alvilda og Viktoria og saa deres Kærester, a kan takke for Tænderne. Og en af Alvildas de gamle Kærester, han, der er Fader til den ældste Dreng, var saa ferm, at han vilde hjælpe til ogsaa, da han hørte, hvad der var Tale om. Han tegnede sig for fem Kroner. — —

40 Naa, de er entj sikkert, haj betaalle dem; men lig gaat, ham skul hon no ha holtj ved. Men som saae, skal a brugh Muj som førri, saa er a nøj te aa leg dem. Sitj no etter, Mett Maritj, aa sæj mæ di Minning om Patætteren.”

“Nej, de wel a entj blæij mæ i. Men a trower, de will becomm dæ
45 beer, om do beholtj Tæjen i Muj, siel om heller entj do ku brugh i slet saa rask.” Mett Maritj skøntj sæ uk æ Døn.

“Pyh.” mummelt Maren Kusk, “de wa s’gu en fatte Trøst, a fæk der. Hon behøwe entj aa stek Njæssen saa høvt, faade hee Piger haa wat heldi aa en nanes uheldi. Men skal a abselut ijemmel Paatætteren ijen, saa wu
50 de s’gu i rask Omgang,” knurre hon aa tør sæ om Njæssen.

Illustration af Mogens Schou
Christiansen i Børge Jensen:
Kyndelmisse (1981) s. 26.

Naa, det er int sikkert, han betaler dem; men lige godt, ham skulde hun nu have holdt ved. Men som sagt, skal a bruge Mund som før, saa er a nødt til at lægge dem. Se nu efter, Mett’ Marie, og sig mig din Mening om Kartofflerne.”

“Nej, det vil a int blande mig i. Men a tror, det vilde bekomme dig bedre, om du beholdt Tænderne i Munden, selv om du saa int kan bruge den slet saa rask.” Mette Marie skyndte sig ud af Døren.

“Pyh,” mumlede Maren Kusk, “det var s’gu en fattig Trøst, a fik der. Hun behøver int at stikke Næsen saa højt, fordi hendes Døtre har været heldige og en andens uheldige. Men skal a absolut gennem Kartofflerne igen, saa bliver det s’gu en rask Omgang,” knurrede hun og tørrede Næsen.

Jens Thises vendelbomål

Til trods for at Thise dygtigt og ihærdigt forsøger at gengive sin hjemegns dialekt i LS og altså ikke anvender en egentlig lydskrift, hvor hver lyd fra dialekten modsvares af et og kun et tegn, bliver man hurtigt overbevist om, at det må være svært for ham at se fuldstændig bort fra de danske retskrivningsregler. Efter de daværende retskrivningsregler bruger han derfor store og små begyndelsesbogstaver for navneord, fx *Saawnfogorri* (= sognefogedgården, 1)³, *Myjrtuw* (= myretue, 1), selv om det jo er intet andet end tradition i dansk retskrivning.⁴

Thise har også måttet holde sig til de ganske almindelige bogstaver, der var til rådighed fra trykkeriet. En tro gengivelse af vendelbomålet ville kræve særlige lydtegn til at angive stød (i Danias lydskrift ved hævet komma) eller længde (ved hævet punktum), hvad Thise imidlertid ikke anvender. Desuden har Thise uden tvivl lagt vægt på, at sproget blev så let læseligt som muligt; særlige lydtegn ville her snarere være en ulempe end en fordel. Det er måske dette hensyn, der gør, at småordene ikke altid stemmer overens med den vendsysselske udtale, fx *der* (6) [*dæ(r)*], *med* (12) [*mæ*], *ved* (35) [*we*].

Nedenfor belyses, hvordan Thise gengiver nogle af de for vendelbomål karakteristiske enkeltlyd (vokaler, konsonanter og diftonger), prosodiske forhold (længde og stød) og grammatikalske forhold (køns- og (til dels) verbalbøjning).

Vokaler

Thise gengiver ret konsekvent den bagvedliggende vendsysselske udtale (og ser bort fra dansk retskrivning), når han skriver y i fx *ilywal* (= alligevel, 2), *blywe* (= bliver, 6), *u* i fx *nue* (= noget, 13), *wu* (= vorde, præs., 50) og *ø* i fx *bejøntj* (= begyndte, 10), *betjømre* (= bekymret, 16). Inkonsekvent i forhold til vendelbomålet er derimod gengivelsen i tilfælde som *bestill* (= bestille, 2), *jit* (= et, 29)⁵, der burde skrives **bestell* hhv. **jet* efter udtalen med [*e*]; *Gummer* (= gummer, 28), *knurre* (= knurrede, 50) burde skrives **Gommer* hhv. **knorre* efter udtalen med [*o*]; *Mett* (= Mette, 1), *men* (= men, 2) burde skrives **Mætt* hhv. **mæn* efter udtalen med [*æ*] etc.

Vendelbomålet adskiller sig fra de fleste øvrige dialekter og fra rigsmålet ved bl.a. at have 3 ekstra vokaler. Hvor rigsmålet skelner mellem [*e(·)*] og [*æ(·)*] i fx ‘hende’ og ‘hænde’, har vendelbomålet en

³ Tallet angiver linjenummer i teksten.

⁴ I retskrivningsreformen 1948 afskaffede man denne konvention, jf. note 2.

⁵ Ifølge VO stemmer denne form dog overens med udtalen længere mod syd, [(*j*)it].

ekstra lyd [è(·)], så man får tre forskellige ord alt efter, hvilken af de tre vokaler, der indgår i ordet, fx [wej', wèj', wæj'], dvs. 'vind', 'vejen', 'vend'.⁶ På samme måde har vendelboerne også en ekstra lyd mellem [ø(·)] og [ö(·)], nemlig [ø̈(·)], og mellem [o(·)] og [u(·)], nemlig [ò(·)].

På dette område kommer Thise til kort, for der findes ingen særlige tegn i det almindelige alfabet til at angive netop disse ekstra lyd. Han skelner heller ikke konsekvent mellem disse vokaler i teksten. Ord, der ifølge Espegaards VO har [è(·)], gengiver han således enten med *e*, fx *Forwej* (= forvejen, 9), *endeli* (= endelig, 18), *heller* (45), eller med *æ* i fx *bjærre* (= bjærge, 33), *ælst* (= ældst, 38), *Njæssen* (= næsen, 48), (kun for langt [è·]:) *hvæest* (= hvæssede, 19).⁷

Ved gengivelsen af [ø̈(·)] har Thise egentlig kun ét bogstav til rådighed, nemlig *ø*: fx *bløwen* (= blevet, 4), *Bøen* (= børn, 33), *Brøllep* (= bryllup, 34).

Kort [ò] gengiver Thise konsekvent med *o*, fx *Saawnfogorri* (= sognefogedgården, 1), *oll* (= alle, 7), *holtj* (= holdt, 41), mens han for langt [ò·] skiftende bruger *o* og *aa*, *oll* (= alle, 2), *sont* (= sådant, 31), *loe* (= lå, 3), *svoer* (= svor, 17), *haaw* (= huske, 4), *haa* (= har, 20), *Faaer* (= far, 38), *Taael* (= tale, 39), og sjældent *aah*, *Aah* (= ah, 14).

Konsonanter

Vendelboernes særlige konsonanter gengives meget tydeligt i Thises tekst. Fx den særlige [tj]-lyd i forlyd foran fortunevokaler i stedet for rigsmålets [k]. Thise bruger her konsekvent *tj*-, *Tjykkent* (= køkkenet, 15) og *betjømre* (= bekymret, 16) – bortset fra i ordet *Kjærrester* (= kærester, 36), som synes indlånt fra rigsmål i nyere tid; jf. ældre [tjærrest] i J.M. Jensen s. 88.

Tilsvarende er rigsmålets [g] foran fortunevokaler blevet til [j], hvilket Thise gengiver konsekvent i teksten, fx *bejøntj* (= begyndte, 10), *ijen* (= igen, 20), *jør* (= gøre, 32), *ijemmel* (= igennem, 49).

Thise bruger også *tj* for -t sidst i ord, hvor rigsmålet har [nt] og [lt], svarende til vendelbomålets [tj], fx *bejøntj* (= begyndte, 10), *skreltj* (= skrællet, 24), *holtj* (= holdt, 41), *skøntj* (= skyndte, 46) (jf. JO, dialekt-kort 4.5 og 4.7). Umiddelbart synes formerne *skrelt* (= skrællet, 20) og *skelt* (= skilt, 35) at være inkonsekvente, men i disse tilfælde af ældre -te-ender synes palatalisering heller ikke almindeligt if. J.M. Jensen s. 212.

⁶ Eksempler er taget fra Bent Jul Nielsens artikel i *Ord & Sag* 4 (1984) s. 27.

⁷ I afsnittet om længde kommer jeg nærmere ind på Thises ekstra *e* efter rodvokalen, fx som i *hvæest*.

Endnu et vendsysselsk træk er, at hvor man i dansk skriftsprog skriver ‘-nd-’, udtales dette i vendelbomål som [j], hvilket Thise også gengiver helt konsekvent i teksten, fx *Tæjer* (= tænder, 25), *Muj* (= mund, 27), *Saawnrosmæjeren* (= sognerådsmændene, 30) (jf. JO, dialektkort 4.4).

Glidere og diftonger

Vendelbomål har en række såkaldte ‘glidere’, dvs. at rigsmålets lange vokaler [iː, yː, uː] tilsvarende i ældre enstavelsesord udtales mere eller mindre glidende [ijː, yjː, uwː] eller med stød [ijʰ, yjʰ, uwʰ] (jf. JO, dialektkort 2.0). Eksempler i Thises tekst på dette træk må springe læseren i øjnene: *Tijn* (= tiden, 6), *frij* (= fri, 14), *stij* (= sti, dvs. hoppe, springe, 15) og *Myjrtuw* (= myretue, 1), der svarer til vendelbomålets [tijʰn, frijʰ, stijʰ, myjrtuw].

For rigsmålets ej- og æj-diftonger skriver Thise *ej*, fx i *Forwej* (= forvejen, 9), *Bejleren* (= bejlerne, 32), men også *æj* i *sæj* (= sige, 26), uanset hvilken vokal, der bruges i dialekten (jf. JO, dialektkort 2.5). Når Thise oftest vælger skrivemåden *ej*, skyldes det formentlig de danske retskrivningsregler.

Vendelbomålets w-diftonger gengiver Thise overvejende med w og en sjælden gang med v. Sidstnævnte gengivelse må skyldes påvirkning fra dansk retskrivning, da vendelbomålet har [w] i alle disse tilfælde⁸, fx *haaw* (= huske, 4), *blywe* (= bliver, 6), *bløv* (= blev, 8), *jow* (= jo, 8), *Rov* (= ro, 12), *Ywen* (= øjne, 21), *øwer* (= over, 24), *Saawnrosmæjeren* (= sognerådsmændene, 30), *knøv* (= knøv, 34), *trower* (= tror, 44). Thises *aw* modsvarer i nogle ord en udtale svarende til rigsmålets [aw], *jawe* (= jagede, 5), *gnawen* (= gnaven, 8), mens det i *Daw* (= dage, 4) modsvarer udtalen [a.w] (jf. JO, dialektkort 2.4, 2.6, 2.7).

Længde

I dansk retskrivning skrives konsonanten efter kort vokal i tostavelsesord altid dobbelt, fx ‘komme’, ‘katten’, ‘bakken’.⁹ Dette princip er også indarbejdet i Thises dialektgengivelse, fx *tille* (= tidlig, 10), *bette* (= bitte, 12), *Fattelemmeren* (= fattiglemmerne, 31), *bjærre* (= bjerge, 33), *osse* (= også, 25), *Njæssen* (= næsen, 48). Undtagelser er g [q] og

⁸ Dette gælder ligeledes for alle tilfælde med v i forlyd, fx *ved* (11), *Viktoria* (37), eller på andenpladsen i fx *hvar* (= hvor, 3) (men: *hwar* (= hvor, 15), *Kokkekvon* (= kokkekonen, 6), *Svaar* (= svar, 8), *hvast* (= hvast, 17), der alle modsvarer vendsysselsk [w]).

⁹ Der er blot få undtagelser fra denne regel, fx er der lang vokal i ord som fx ‘læggen’, ‘væggen’, og enkeltskrevet konsonant efter kort vokal i låneord som fx ‘cykel’.

w [w], der ikke dobbeltskrives i ord som *bløwen* (= blevet, 4), *gnawen* (= gnaven, 8), *sager* (= sager, 11), *piger* (= piger, 48).

Oprindelige tostavellesord af typen 'bestille' har i jysk tabt det sidste tryksvage e; i de fleste dialekter ender disse ord på lang konsonant, [bə¹stel¹], men i vendelbomålet sker der i stedet en forlængelse af vokalen, så udtalen bliver [bə¹ste.l] (jf. JO, dialektkort 1.3). Thise gengiver muligvis dette karakteristiske træk ved at dobbeltskrive efterfølgende konsonant, *bestill* (= bestille, 2), *slemm* (= slemme, 31), *bekomm* (= bekomme, 44)¹⁰, men i andre tilfælde skriver han kun enkelt konsonant, *Daw* (= dage, 4), *snak* (= snakke, 18), *ham* (= ham, 37), *leg* (= lægge, 42). Man kan altså ikke påstå, at Thise særmarkerer dette specielt vendsysselske træk. Selv uden at anvende særtegn kunne han have tilføjet et *e* efter vokalen, fx **bekoem*, **snaek*.

For Thise gengiver undertiden langvokal ved at tilføje et *e* efter vokalen, fx *naen* (= anden, 34), *Taael* (= tale, 39), *beer* (= bedre, 45), svarende til udtalen [naːn, tɑːl, beːr]. Heller ikke her er han dog konsekvent, idet han også skriver fx *non* (= nogen, 1), *ontj* (= andet, 5), *min* (= mine, 25), der alle udtales med lang vokal. I *Pyh* (= py, 47) tilføjer han et *h* som længdemarkør. I tilfælde som *skee* (= skete, 16) og *saæ* (= sagde, 22) er det svært at se, om det andet *e* angiver længde eller sidste tryksvage e som gengivet i VO: [sɑː(ə), skeː(ə)].

Ord svarende til rigsmålets ord med [eː, øː, oː] hhv. [eʔ, øʔ, oʔ] har i vendelbomålet rent [iː, yː, uː], eller med stød: [iːʔ, yːʔ, uːʔ]. Vokalerne i disse ord gengiver Thise hyppigst ved at tilføje et *e* efter *i* og *u* (ord med [yː] eller [yʔ] optræder ikke i teksten), fx *siel* (= selv, 4), *hiele* (= hele, 14), *stuer* (= stor, 19), der skal modsvare vendsysselsk [siːl, hiːl, stuːr]. Disse former afspejler altså et specifikt vendsysselsk træk, selv om læseren måske kunne forledes til at tro, at de gengiver midtjysk [siːəl, hiːəl, stuːər] (jf. JO dialektkort 2.2).

Stød

Thise gengiver ikke stød på konsonant overhovedet. Når han dobbeltskriver konsonanten i ord som *Saawnfогorri* (= sognefogedgården, 1), *betaalle* (= betaler, 40), *heller* (= heller, 45), *ijemmel* (= igennem, 49), der i dialekten har stød på konsonanten, gengiver han ikke specifikt

¹⁰ Thise dobbeltskriver også konsonanten i *Komuvnn* (= kommune, 34) og *svarmm* (= sværme, 32), hvor der er længde på 1. stemte konsonant [kom¹muwːn, svarːm] (jf. JO, dialektkort 1.3). I formerne *hæij* (= hænde, 33) og *blæij* (= blande, 44) gengiver Thise muligvis længde kombineret ved nasaleringen ved at sætte et *i* foran *j*'et.

stødet, men blot at den foranstående vokal er kort (jf. ovenfor). *w* og *j* dobbeltskriver han som nævnt ikke, fx *Trowe* (= tror, 6), *gnawe* (= gnaver, 28), *Tæjer* (= tænder, 29).

For stød på vokal bruger Thise heller ikke noget særligt tegn, men som ved de lange vokaler særmarkerer han undertiden vokalen ved at tilføje et *e*, fx *goer* (= går, 12), *seer* (= siger, 21), *waer* (= værd, 30), *Bøen* (= børn, 33). Man kan altså ikke se på disse skrivemåder, om vokalen har stød eller blot er lang. Det samme gælder for formen *Ohr* (= år, 24). Han stødmarkerer dog aldrig *aa*, fx *Svaar* (= svar, 8), eller – så lidt som ved de lange vokaler – vokalen foran *j* og *v*, fx *saamæj* (= såmænd, 4), *høvt* (= højt, 48).

Hvor rigsmålet og de fleste jyske dialekter har stød på [*i'*, *y'*, *u'*] sidst i ordet, har der i vendelbomål i stedet udviklet sig et slutlydende [*itj*, *ytj*, *uk*] – et såkaldt klusilspring (jf. JO, dialektkort 2.1). Dette gengiver Thise konsekvent i *Maritj* (= Marie, 1), *sitj* (= se, 5), *uk* (= ud, 15); former med [*ytj*] optræder ikke i teksten.

Grammatikalske forhold

Navneord har i vendelbomålet bevaret den oprindelige tredeling i hankøn, hunkøn og intetkøn, hvilket Thise konsekvent gengiver (jf. JO, dialektkort 7.2 og s. 44 i denne udgave af Ord & Sag). Den ubestemte artikel ‘et’ og ‘en’ modsvares således i vendelbomålet af hankøn *i*, fx *i stuer Sinkballi* (= en stor zinkbalje, 19), hunkøn *en*, fx *en Gryij* (= en gryde, 14), intetkøn *e*, fx *e Brølllop* (= et bryllup, 34), og den bestemte artikel ‘-en’ og ‘-et’ af hankøn *-i*, fx *Saawnfogorri* (= sognefogedgården, 1), hunkøn *-(e)n*, fx *Tijn* (= tiden, 6)¹¹, intetkøn *-(e)t*, fx *Tjykkent* (= køkkenet, 15). Som det ses kræver gengivelse af navneordenes kønsdeling ingen særlige tegn, og derfor kan Thise være så konsekvent på dette område. Han bøjer også konsekvent tal- og navneordet ‘en’ efter de forskellige køn, fx (hankøn:) *jei aa Alvildas di gammel Kjærrester* (= en af Alvildas gamle kærester, 37), *siel om heller entj do ku brugh i slet saa rask* (= selv om du heller ikke kunne bruge den (dvs. munden) slet så rask, 45). Også stedordene er kønsbøjjet, fx (hankøn:) *dæj ælst Dreng* (= den ældste dreng, 38), (hunkøn:) *hee Piger* (= hendes piger, 48)¹², (intetkøn:) *jit Sæt Tæjer* (= et sæt tænder, 29).

¹¹ Formen *Tijn* er en assimileret form, dvs. stammen + den bestemte artikel *-i* eller *-en* er smeltet sammen; det gælder for flere navneord, fx *Kokkekvon* (= kokkekønen, 6), *Forwej* (= forvejen, 9), *Muj* (= munden, 27), *Døn* (= døren, 46).

¹² NB. Ordet ‘hendes’ har samme form for både han- og hunkøn.

Teksten indeholder også en række påfaldende, ‘forkortede’ datidsformer og datids tillægsmåder, fx *spovr* (= spurgte, 3), *knurre* (= knurrede, 50), *snakke* (= snakket, 29) etc. Thise gengiver her manglen i vendelbomål på datidsmarkøren -te, -ede og tillægsmådens -(e)t. Også på dette punkt er han konsekvent i forhold til bøjningsformernes vendsysselske udtale, [*spowr*, *knorə*, *snakə*] (jf. JO, dialektkort 6.1).

Tekstudsnittet ovenfor rummer naturligvis mange andre træk, der illustrerer Thises måde at gengive sin dialekt på; der er for mange til, at de alle kan belyses i denne artikel. Nogle af disse træk er fællesjyske, mens andre er specifikt vendsysselske.

Afslutning

Til trods for at de danske retskrivningsregler gør sig gældende, så Thises dialektgengivelse ikke er 100% stringent, lykkes det ham stort set at sætte det talte vendelbomål på tryk.

Dette gælder især mht. de specielle vendsysselske konsonantlyd, gliderne og diftonger, kønsbøjningen (han-, hun- og intetkøn) og bøjningen af en række verbalformer. Vokalerne og prosodiske forhold som stød og længde har han sværere ved at gengive. Nogle af kortvokalerne gengiver han (nogenlunde) konsekvent, mens han for andres vedkommende lader sig inspirere af ordenes udseende i dansk retskrivning. Thises strategi mht. at angive længde og stød stemmer som vist til dels overens med dansk retskrivning. Undertiden særmærker Thise langvokal og vokal med stød ved at sætte et *e* (eller sjældent et *h*) efter vokalen.

Thises gode og livlige fortællinger på originalsproget, vendelbomålet, fortjener i hvert fald at blive læst! Forhåbentlig kan denne artikel give ikke-vendelboer lyst til og mod på at læse ham. For vendelboerne er det måske blot et spørgsmål om at genopdage Thise – og nikke genkendende til hans dialektgengivelse og vendsysselske beretninger.